

170 DE ANI DE ARHEOLOGIE ROMÂNEASCĂ

MIRCEA BABEȘ

Într-o vreme când, printr-un reflex întârziat, România trăiește încă febril moda comemorărilor de evenimente, instituții și personalități, aniversarea a 170 de ani de la întemeierea modestului Muzeu de istorie naturală și antichități din București – o instituție care, de altfel, nici nu mai ființează în forma și sub numele inițial – ar fi putut trece neobservată. Nu a fost însă cazul lumii academice, care a găsit astfel un prilej fericit pentru a evoca momentele principale ale devenirii arheologiei românești, în bună măsură sincrone cu cele ale arheologiei europene, și de a omagia cele mai importante personalități care au marcat acest drum. Adunarea festivă din ziua de 25 noiembrie 2004, desfășurată în Aula Academiei Române (fig. 7/2), cu participarea președintelui înaltului for, acad. Eugen Simion, deschiderea unei bogate expoziții documentare la Biblioteca Academiei (fig. 4–5), precum și sesiunea de comunicări a Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan”, din aceeași zi, au fost principalele evenimente ce au marcat această aniversare.

Pentru comunitatea științifică din România anul 1834 rămâne o dată de referință, când este vorba de a rememora începuturile arheologiei naționale. Evident, nici o știință nu are o dată de naștere precisă, cu anul, eventual luna și ziua primei atestări. Este însă la fel de evident că întemeierea unui așezământ științific reflectă nemijlocit atât interesul public, cât și preocupările individuale pentru domeniul dat și, pe de altă parte, marchează apariția unui cadru instituțional indispensabil adevăratei cercetări științifice. În acest sens, desigur, anul 1834 poate fi considerat ca dată de naștere a arheologiei românești. Ceea ce ar putea să fie doar o dată convențională în istoria acestei științe este în fapt data nașterii unei instituții, a cărei continuitate poate fi urmărită și documentată, fără dificultate și fără lacune, până în zilele noastre. „Actul de naștere” este *porunca* domnitorului Alexandru Ghica (nr. 142, din 3 noiembrie 1834) de așezare la Colegiul Sf. Sava din București a unui „Muzeu pentru depunerea antichităților” (fig. 1). Prilejul era oferit de donația făcută de fratele domnitorului și ministrul de interne al principatului valah, banul Mihalache Ghica „întâiul începător al pomenitului Muzeu (pe care îl) înzestrea cu o însemnătoare colecție și alte deosebite obiecturi de antichități pe care le-au putut dobândi prin osârnicul cuget ce au avut de mulți ani pentru un asemenea sfârșit”. Peste trei decenii, în 1862, o nouă și generoasă donație făcută de marele colecționar de antichități Nicolae Mavros avea să fie prilejul decretului

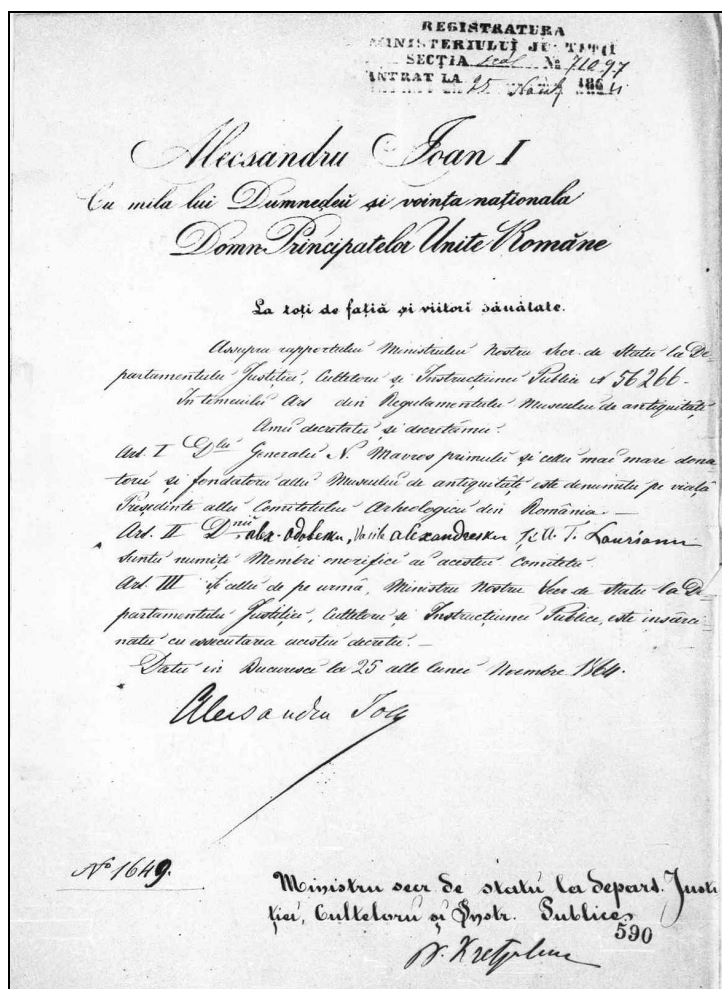

Fig. 2. Decretul pentru numirea președintelui și membrilor Comitetului Arheologic semnat de domnitorul Alexandru Ioan Cuza (25 noiembrie 1864).

Începând însă cu anul 1881, sub conducerea lui Grigore Tocilescu, primul său director cu o solidă formație științifică în științele antichității, dobândită la Praga și Viena, muzeul avea să devină, în sfârșit, un adevărat nucleu al „arheologiei militante” din România. El nu se va mai limita la conservarea și expunerea antichităților și nici, eventual, la întreprinderea de săpături exclusiv în scopul sporirii colecțiilor, cum obișnuiau „anticarii” vremii. O intensă activitate de teren urmărește acum identificarea și înregistrarea sistematică a siturilor arheologice, dezvelirea unor monumente reprezentative ale antichității romane din Dobrogea și Oltenia și, pe cât posibil, publicarea lor detaliată. În acest sens, investigațiile întreprinse de Tocilescu și colaboratorii săi (printre care profesorii vienezi Otto Bendorf și Georg Niemann) la cetatea și monumentul triumfal de la Adamclisi (Tropaeum Traiani) au fost deschizătoare de drumuri și model de urmat.

Fig. 3. Universitatea din Bucureşti – sediu al Muzeului Naţional de Antichităţi între 1864 şi 1931.

Fig. 4. Poster din expoziţia comemorativă de la Biblioteca Academiei Române (nov. 2004–ian. 2005): începuturile MNA, 1862–1868 (prelucrare digitalizată Andrei Măgureanu).

Fig. 5. Poster din expoziția comemorativă de la Biblioteca Academiei Române (nov. 2004–ian. 2005): MNA în perioada 1874–1927 (prelucrare digitalizată Andrei Măgureanu).

Epocii Tocilescu (director până la moartea sa în anul 1909) i-a urmat în istoria Muzeului Național de Antichități și în istoria arheologiei românești, între anii 1910 și 1927, *epoca Pârvan* (fig. 5). Sub conducerea *Magistrului*, cum îl numeau plini de respect elevii săi, ponderea activității de teren a muzeului, pe de o

parte, cuprinderea cronologică și geografică a investigațiilor, pe de alta, sporesc considerabil. În orizontul arheologiei românești intră acum pentru întâia oară coloniile grecești din Pontul stâng (s-au împlinit în 2004 nouăzeci de ani de la debutul săpăturilor din colonia milesiană Istros/Histria), iar stațiunile preistorice și cele protoistorice geto-dace, din toate provinciile României sunt acum cercetate de specialiști ai acestui domeniu particular al arheologiei, proaspăt formați la școala lui Vasile Pârvan și a lui Ioan Andrieșescu. Planurile lui Pârvan mergeau însă mult mai departe, tinzând spre înființarea unui *Institut Arheologic al României*, care să răspundă optim scopului major: „cercetarea științifică a trecutului nostru preistoric, daco-roman și greco-roman, romano-barbar și vechi bizantin, până la circa 1000 p.Chr., în special prin exploatarea resturilor arheologice pe cale de săpături”. Au trebuit să treacă nu mai puțin de trei decenii pentru ca, abia în 1956, acest proiect să devină realitate.

Moartea prematură a lui Pârvan în anul 1927, la vârsta de numai 45 de ani, a întrerupt o prodigioasă carieră științifică și a lipsit arheologia românească de liderul ei necontestat și de neînlocuit, și totuși, între timp, semințele cu dărnicie împrăștiate de *Magistru* în câmpul științelor antichității dăduseră rod bogat și viguros. În anii de după Marele Război, în jurul său se formase pentru prima dată o școală românească de arheologie. Colaboratorilor săi mai vechi de la muzeu, între care Ioan Andrieșescu, primul preistorician român, format în Germania la școala lui Gustav Kossinna și Hubert Schmidt, li s-au adăugat în acei ani o seamă de pasionați discipoli, precum Ecaterina și Radu Vulpe, Hortensia și Vladimir Dumitrescu, Ion Nestor, Grigore Florescu, C.S. Nicolăescu-Plopșor, D.M. Pippidi ș.a., care aveau să devină, fiecare, specialiști de renume în domeniile arheologiei, istoriei antice și epigrafiei. Prin activitatea lor arheologia românească a căpătat dimensiunile unei adevărate mișcări științifice, cuprinzând de-acum întreaga țară. Ei sunt aceia care, direct sau indirect, au asigurat continuitatea și progresul învățământului arheologic universitar nu numai la București, ci și la Iași și Cluj, și au contribuit la organizarea unei rețele de muzee regionale și locale cu profil predominant arheologic. Și, cel mai important, ei sunt aceia care au făcut ca, dincolo de momentul dispariției neașteptate a lui Pârvan, Muzeul Național de Antichități să rămână adevăratul centru al arheologiei din România. În anii 1927-1947, sub conducerea succesivă a directorilor Ioan Andrieșescu, Vladimir Dumitrescu, Scarlat Lambrino și Theofil Sauciuc-Săveanu, muzeul a organizat ample campanii de săpături în cele mai reprezentative situri ale preistoriei (Sărata Monteoru, Glina, Fedeleșeni), protoistoriei (Poiana, Agighiol, Oinac) și antichității greco-romane (Histria, Argamum, Callatis, Capidava, Dinogetia, Sucidava etc.), unele cercetate deja din vremea lui Pârvan, altele abordate acum pentru întâia oară. În aceeași perioadă, Muzeul a editat zece numere (III–XII) ale prestigioasei reviste *Dacia. Recherches et découvertes archéologiques en Roumanie*. Fondată de Vasile Pârvan, această revistă a constituit principalul mijloc de comunicare, în limbi de circulație internațională a rezultatelor arheologiei românești, ale Muzeului Național de Antichități. Lucrări importante ale colaboratorilor muzeului au apărut în acei ani și în alte periodice din țară și străinătate sau ca publicații de sine stătătoare. Trebuie

aici în chip special amintită disertația de doctorat susținută de Ion Nestor în 1932 la Universitatea din Marburg/Lahn, sub conducerea lui Gero von Merhart – o adevărată sinteză critică în care, pentru prima dată, s-a realizat definirea și ordonarea cronologică a culturilor preistorice din spațiul românesc. Devenit în 1945 profesor la Universitate și între 1947–1951 director al Muzeului, Nestor s-a dovedit a fi, dintre elevii lui Pârvan, cel mai apt de a forma la rândul său o nouă generație de arheologi, în special în domeniul preistoriei, al epocii migrațiilor și al evului mediu timpuriu.

În 1931 Muzeul Național de Antichități s-a mutat, cu toate colecțiile sale, din localul Universității în casa Macca, pusă la dispoziție de reputatul istoric Nicolae Iorga, pe atunci prim-ministru. Era pentru prima dată când, după aproape un secol de la înființare, Muzeul dispunea de un local propriu, satisfăcând în bună măsură nevoile de depozitare, prelucrare științifică și muzeistică și expunere a descoperirilor arheologice. În acea casă din actuala stradă Henri Coandă nr. 11, se află și astăzi, ca urmaș al Muzeului, Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” (fig. 6). Pe aceeași linie de continuitate, trebuie arătat că la sfârșitul celui de-al II-lea Război Mondial (1945) schema organizatorică a muzeului prefigura deja în detaliu structura viitorului institut, cu secții de cercetare profilate pe criteriul cultural-cronologic (preistorie, epoca greco-romană, evul mediu), cabinet numismatic, bogată bibliotecă și arhivă științifică, cabinet de desen și cartografie, laborator de restaurare.

Fig. 6. Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, 2004: 1. Casa Macca.

Fig. 6. Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, 2004: 2. Biroul directorului.

Fig. 6. Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, 2004: 3. Lapidariul, cu bustul lui Vasile Pârvan (foto M. Babeş).

În anii regimului comunist bătrâna instituție a cunoscut, în mare, o evoluție ascendentă. Sub impactul determinant al factorilor politici și ideologici, această evoluție a fost însă una contradictorie, frecvent întreruptă de momente de stagnare sau chiar recul. După ce, în 1949, a trecut în cadrul noii „Academii a Republicii Populare Române”, Muzeul Național de Antichități se transformă în sfârșit, prin hotărârea guvernului nr. 1048 din 5 iunie 1956, în **Institutul de Arheologie**. De fapt, muzeul a continuat să existe ca secție distinctă în cadrul noului institut, expoziția sa permanentă fiind accesibilă publicului, în casa Macca, până în anul 1971. Un ghid documentat și bine ilustrat, cu titlul „*Muzeul Național de Antichități*” era publicat în 1968 de către Vladimir Dumitrescu. În anul 1971, în baza unei decizii politice luate la cel mai înalt nivel, toate exponatele de valoare au fost transferate la nou înființatul „Muzeu de Istorie al Republicii Socialiste România”, adăpostit în Palatul Poștelor din București. Astfel, cea mai veche instituție muzeală din București, în sânul căreia arheologia românească a parcurs lungul și anevoiosul drum de la începuturile „anticărești” la stadiul unei științe moderne, de sine stătătoare, a fost desființată *de facto*.

Mai gravă a fost în această întregă perioadă, mai ales de la sfârșitul anilor '70 până la căderea regimului comunist, în 1989, presiunea politico-ideologică, căreia arheologia – ca de altfel științele istorice în general – nu i s-a putut sustrage. Atunci când specialiștii au refuzat compromisul, operele lor au rămas în sertare, așteptând vremuri mai bune. A fost, înainte de toate, cazul primului volum dintr-un nou tratat de *Istoria României*, redactat în principal în cadrul Institutului de Arheologie din București (1979) și rămas netipărit, ca și restul volumelor, datorită atitudinii inflexibile, curajoase, a mai multor autori, în frunte cu profesorul Dionisie M. Pippidi, directorul de atunci al Institutului.

Revoluția română din decembrie 1989 a creat condițiile pentru înlăturarea acestor anomalii și nedreptăți și pentru corectarea măcar a unora dintre efectele lor întârziate. La dorința unanimă a cercetătorilor, printr-o hotărâre a guvernului României, în 1990 Institutul de Arheologie a revenit la Academia Română renăscută. În același an, conducerea Academiei aproba reînființarea *Muzeului Național de Antichități*, ca secție integrată a Institutului, care, începând din toamna anului 1992, poartă numele marelui savant Vasile Pârvan (fig. 7/1). În lipsa unor condiții satisfăcătoare de spațiu și de finanțare, el a rămas în continuare, în primul rând, un centru de cercetare. Și totuși, în prezent, se conturează perspective mai bune. Institutului i-au fost repartizate în Casa Academiei spații confortabile, adecvate activității sale, totalizând peste 4 000 mp și acoperind integral nevoile de găzduire a cercetătorilor, bibliotecii, arhivei, laboratoarelor, administrației și colecțiilor de studiu. Supusă unor costisitoare lucrări de consolidare și restaurare, Casa Macca (care beneficiază de regimul oficial de monument istoric) va putea redeveni sediul Muzeului Național de Antichități, ca secție a Institutului de Arheologie. Lipsit de ambiția marilor muzee centrale sau județene, care încearcă să pezinte întreaga istorie a României, muzeul nostru își va etala colecțiile sale de antichități, constituite prin efortul mai multor generații de arheologi, de la donatorii „anticari” Ghica și Mavros la cercetătorii de astăzi, sub forma unor expoziții

Fig. 7. Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”: 1. Vasile Pârvan (1882–1927) (foto M. Babeş).

Fig. 7. Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”: 2. Adunarea festivă din 25 noiembrie 2004 în Aula Academiei Române (foto M. Babeş).

tematică în care obiectele vor fi grupate după criteriul materialului, funcționalității, vârstei, apartenenței culturale, locului de origine etc. Un loc aparte în această concepție expozițională îl ocupă *Lapidariul*, care va expune în spații protejate și în aer liber numeroase piese epigrafice și sculpturale grecești și romane din Dobrogea și din Oltenia. În sfârșit, prezentarea bogat documentată, respectiv ilustrată, a istoriei instituției și, în general, a istoriei arheologiei românești, va constitui un punct special de greutate și de atractivitate al muzeului renăscut.

Să dorim venerabilei instituții un viitor pe măsura marilor ei tradiții!

BIBLIOGRAFIE

- M. Babeș, *Marile etape ale dezvoltării arheologiei în România*, SCIVA 32, 1981, 3, p. 319-330.
- E. Comșa, *Istoria Muzeului Național de Antichități – Institutul de Arheologie. IV. Arheologie și muzeografie în perioada 1944-1956*, SCIVA 35, 1984, 3, p. 209-221.
- Em. Condurachi, *Rumanian archaeology in the 20th century*, Bucharest, 1964.
- D. Gheorghiu, Chr. Schuster, *The avatars of a paradigm: A short history of Romanian archaeology*, in: P. Biehl, A. Gramsch, A. Marciniak (ed.), *Archäologien Europas*, Münster-New York-München-Berlin, 2002, p. 289-301.
- Al. Păunescu, *Din istoria arheologiei românești pe baza unor documente de arhivă*, București, 2003.
- Al. Păunescu, I. Casan-Franga, P. Diaconu, *Începuturile arheologiei românești. Istoricul Muzeului Național de Antichități*, SCIVA 35, 1984, 1, p. 3-44.
- C. C. Petolescu, *Istoricul Muzeului Național de Antichități – Institutul de Arheologie. III. Arheologie și muzeografie românească în perioada 1927-1943*, SCIVA 35, 1984, 2, p. 144-157.
- C. Preda, *Istoricul Muzeului Național de Antichități – Institutul de Arheologie. V. De la Muzeul Național de Antichități la Institutul de Arheologie (1956-1984)*, SCIVA 35, 1984, 2, p. 222-234.
- Al. Ștefan, *Istoricul Muzeului Național de Antichități – Institutul de Arheologie. II. Progresele arheologiei și muzeografiei în România în perioada 1881-1927*, SCIVA 35, 1984, 2, p. 109-143.
- R. Vulpe, *Muzeul Național de Antichități*, Boabe de grâu 1, 1930, p. 133-146.
- R. Vulpe, *L'activité archéologique en Roumanie: historique et bibliographie*, în *L'archéologie en Roumanie*, Bucarest, 1938, p. 73-97.
- E. Zaharia, B. Mitrea, *Sur le développement de l'archéologie et de la numismatique en Roumanie*, RRH 10, 1971, p. 101-127.

170 ANNÉES D'ARCHÉOLOGIE ROUMAINE

RÉSUMÉ

L'anniversaire des 170 ans de la création du Musée d'Histoire Naturelle et d'Antiquités de Bucarest (fig. 1) et des 140 ans de sa re-structuration en Musée National d'Antiquités (fig. 2) a été marquée, le 25 novembre 2004, par une assemblée festive réunie dans l'Hémicycle de l'Académie Roumaine (Fig. 7/2), ainsi que par le vernissage d'une riche exposition documentaire relative à l'histoire de cette institution et, plus généralement, à celle de l'archéologie roumaine (fig. 4-5).

Dans ce contexte il convient d'évoquer tout d'abord les noms des pionniers-fondateurs, Mihalache Ghica (1834) et Nicolae Mavros (1862). Donateurs de leurs propres fonds privés d'antiquités, ils ont constitué le premier patrimoine archéologique roumain.

Nous ne saurons surtout pas oublier de remémorer les noms de quelques personnalités marquantes, qui ont conduit cette institution au fil du temps, en lui assurant, aussi bien par leurs œuvres que par leur stature humaine et scientifique d'exception, un rôle déterminant au progrès de l'archéologie roumaine: Grigore Tocilescu, Vasile Pârvan, Ioan Andrieşescu, Vladimir Dumitrescu, Ion Nestor. Le 5 juin 1956, le Musée National d'Antiquités devint l'Institut d'Archéologie, placé alors comme aujourd'hui sous l'autorité de l'Académie Roumaine.

Entre 1864 et 1931 le musée a été hébergé entre les murs de l'Université de Bucarest (fig. 3) puis, à partir de 1931, accueilli dans «Maison Macca» (fig. 6), l'édifice qui appartient à l'Académie Roumaine.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Le décret de constitution du Musée d'Histoire Naturelle et d'Antiquités de Bucarest signé par le prince Alexandru Ghica (le 3 novembre 1834).

Fig. 2. Le décret de nomination du président et des membres du Comité Archéologique Roumain par le prince Alexandru Ioan Cuza (le 25 novembre 1864).

Fig. 3. L'Université de Bucarest – siège du Musée National d'Antiquités entre 1864 et 1931.

Fig. 4. Poster exposé à l'exposition commémorative organisée à la Bibliothèque de l'Académie Roumaine: les commencements du Musée National d'Antiquités, 1862–1868 (digital photo A. Măgureanu).

Fig. 5. Poster exposé à l'exposition commémorative organisée à la Bibliothèque de l'Académie Roumaine: le Musée National d'Antiquités pendant la période 1874–1927 (digital photo A. Măgureanu).

Fig. 6. L'Institut d'Archéologie «Vasile Pârvan», 2004: 1. La Maison Macca; 2. le bureau du directeur; 3. *lapidarium*, avec le buste de Vasile Pârvan (photo M. Babeş).

Fig. 7. L'Institut d'Archéologie «Vasile Pârvan», 2004: 1. le buste de Vasile Pârvan (1882–1927); 2. l'assemblée festive réunie dans l'Hémicycle de l'Académie Roumaine, le 25 novembre 2004 (photo M. Babeş).